



FILOZOFICKÁ FAKULTA Univerzita Karlova

Ústav anglického jazyka a didaktiky

Mgr. Silvie Válková, Ph.D.

Regulating Discourse: Compliments and Discourse Signposts (English-Czech Interface)

Habilitační práce

Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta, Brno 2017

Posudek oponentky

Předložená habilitační práce spojuje dvě oblasti pragmatiky, jimž se autorka věnuje už řadu let a které také dominují její publikační činnosti: problematiku zdvořilosti a výzkum diskurzních ukazatelů. Jak autorka ukazuje, obě oblasti zahrnují jednotky, jejichž užití v diskurzu není řízeno gramatickými pravidly, ale spíše principy kooperace a zdvořilosti. Literatura zabývající se oběma oblastmi je rozsáhlá, jak ostatně dokumentuje bibliografie habilitační práce. S hlubokou znalostí dosavadního výzkumu prezentuje autorka v habilitační práci svůj vlastní originální pohled. Její funkční přístup, opírající se o výklad zdvořilosti jako ‚zachování tváře‘, akcentuje sociální dimenzi jazykové interakce, dynamické spoluvytváření a vyjednávání diskurzních funkcí v konkrétní interakci. Z tohoto pohledu je porovnání diskurzních funkcí a jejich signalizace v angličtině a v češtině výzkumem interkulturním.

Práce je přehledně rozdělena do pěti částí – *Introduction, Interlude, Chapter One, Chapter Two* a *Conclusion*. Úvodní kapitola stanoví výzkumné cíle a klíčové kategorie zvoleného přístupu. Kapitola *Interlude* komentuje dosavadní poznatky týkající se zdvořilosti. Kapitoly jedna (komplimenty) a dva (diskurzní ukazatele) mají každá dvě podkapitoly – kritické shrnutí dosavadního výzkumu včetně formulace vlastního teoretického pohledu a analýzu autentických dat na základě tohoto přístupu.

Kapitola jedna se věnuje komplimentům. Pro autorčin přístup je charakteristické, že chápe kompliment jako výsledek procesu, jehož se v kontextu konkrétní komunikace účastní obě strany dialogu (ten, kdo kompliment formuluje, a ten, komu je kompliment určen).

Identifikaci komplimentů v textu komplikuje absence specifického jazykového indikátoru komplimentu. Autorka proto zvolila při výzkumu metodu dotazníků, na něž odpovídali čeští vysokoškolští studenti. Za metodologicky přínosný pokládám způsob konstrukce dotazníků. První z nich sloužil k elicitaci diskurzních scénářů, v nichž lze komplimenty očekávat, druhý (‘written discourse completion task’) na něj navázal a umožnil tak autorce, aby se zaměřila na typickou jazykovou realizaci komplimentů a odpovědí na ně. Třetí studie pak mapovala, na co se komplimenty typicky zaměřují. V autorčině pojetí nepředstavují komplimenty jedinou řečovou událost, ale soustavu mluvních aktů, jejichž vzorec zahrnují obligatorní jádro a periferní fakultativní komponenty, jak na straně toho, kdo kompliment skládá, tak na straně recipienta. Autorka popisuje podrobně konfigurace, které realizují vzorec soustavy řečových aktů komplimentu v češtině a porovnává je s typickými anglickými konfiguracemi popsány v literatuře. Dochází k závěru, že repertoár anglických komplimentů je omezenější než v češtině a nachází některé další dílčí rozdíly. Zdá se, že rozdílný vztah českých a anglických mluvců k vyjadřovacím stereotypům se projevuje i jinde než v komplimentech – mohla by autorka toto tvrzení upřesnit a ilustrovat?

Ve druhé kapitole zkoumá autorka specifickou třídu jazykových prostředků, které slouží k usměrňování komunikace (‘communicatively regulative units of language’) – diskurzní částice, které označuje výstižným termínem ‘signposts’, tedy diskurzní ukazatele. Jedná se o prostředky nepropoziční povahy, jejichž užití a komunikativní funkce vycházejí opět z maxim principů kooperace a zdvořilosti. Diskurzní ukazatele mohou plnit interpersonální a textové funkce: přispívají k plynulosti a koherenci komunikace, umožňují mluvcům monitorovat formulaci sdělovaného obsahu a jeho interpretaci, slouží jako zdvořilostní signály a postojové částice. Vzhledem k formální a funkční rozmanitosti diskurzních částic je přínosný především autorčin integrující přístup: diskurzní ukazatele chápe jako součást sítě prostředků, které regulují komunikaci (‘a network of communicatively regulative units’), což jí umožňuje sledovat jak syntagmatické, tak paradigmatické vztahy v rámci této sítě (kombinovatelnost a alternaci ukazatelů).

V analytické části druhé kapitoly prezentuje autorka kontrastivní pohled na funkčně homogenní skupinu diskurzních ukazatelů *ah, oh, well* a *now*. Zajímají ji české překladové protějšky těchto částic, porovnává ekvivalenty uváděné ve slovnících s autentickými daty z překladů anglické beletrie. Pohled založený na překladu doplňují frekvenční údaje vycházející z velkých jednojazyčných korpusů angličtiny a češtiny. Ve formálním zpracování dat z jednojazyčných korpusů lze najít některé nedostatky: při vyhledávání částic v iniciálním postavení v korpusu ORAL by bylo lepší formulovat dotaz v CQL (např. <sp>

[word="hele"]); u částic homonymních s jinými slovními druhy je prosté frekvenční srovnání problematické; při porovnání různě velkých korpusů se dává přednost relativní frekvenci před frekvencí absolutní. To ovšem nic nemění na hlavním přínosu této kapitoly. Výzkum jasně ukázal rozdílnou frekvenci diskurzních ukazatelů v obou jazycích – jejich zastoupení v českých překladech je ve srovnání s angličtinou výrazně nižší. Spektrum překladových protějšků, které autorka zdokumentovala v překladech, je podstatně širší, než uvádějí slovníky. Další možný směr výzkumu naznačují kombinace diskurzních ukazatelů, které autorka odhalila na základě překladových textů a jejichž frekvenci potvrzují i data z Britského Národního korpusu.

Práce je v českém i mezinárodním kontextu originálním příspěvkem ke kontrastivnímu výzkumu zdvořilosti a prostředků signalizace diskurzních funkcí. Na pozadí širokého spektra různých přístupů k pragmatice formuluje autorka jasně a zřetelně své výzkumné otázky a ukazuje na souvislosti mezi nimi. Systematicky uplatňuje jako základní jednotící princip funkční pojetí diskurzních ukazatelů jako jednotek, které usměrňují komunikaci a jejichž užití se řídí principy kooperace a zdvořilosti. Důraz na sociální dimenzi interakce a na spoluvytváření významu v komunikaci vede autorku k inovativnímu pojetí komplexů mluvních aktů („speech-act sets“), které zahrnují jak aktivity mluvčího, tak reakce adresáta. Mezikulturní univerzálnost diskurzních funkcí a mezijazykové rozdíly v jejich realizaci vystupují do popředí díky vhodně zvolenému kontrastivnímu přístupu.

Úroveň zpracování, formální a jazyková stránka práce odpovídají zcela očekáváním spojeným s habilitační prací zkušené renomované odbornice ve svém oboru.

Závěr

Habilitační práce Mgr. Silvie Válkové, Ph.D. splňuje požadavky standardně kladené na úroveň habilitačních prací v oboru Lingvistika konkrétních jazyků.

V Praze 9. března 2018

doc. PhDr. Markéta Malá, Ph.D.

Ústav anglického jazyka a didaktiky
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
Nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1